

Tomáš Habart: Udělejme přijímací zkoušky na střední školy méně důležitými. "Kolo štěstí" není ku prospěchu dětí ani společnosti

15.1.2025 - Tomáš Habart | Člověk v tísni

I přes dílčí zlepšení, které přinesla digitalizace procesu, jsou přijímací zkoušky na střední školy stále nespravedlivé. Pro děti z málo podporujících rodin představují bariéru nad jejich možnosti, mnohé z nich se o to ani nepokusí. V kombinaci se zastaralou strukturou středního školství a nedostatečnými kapacitami všeobecných oborů jsou strašákem i pro děti motivovaných rodičů. Prosazení změn v decentralizovaném systému, zejména navýšení kapacit všeobecného vzdělávání, bude sice obtížné, ale vyplatí se.

Přijímací zkoušky na střední školy a mistrovství světa v hokeji byly pro řadu z nás emocionálně nejsilnějšími událostmi letošního jara. Najdeme mezi nimi bohužel i další podobnosti. Ve vztahu ke vzdělávání v Česku však nejsou ku prospěchu ani jednotlivým dětem, ani společnosti jako celku.

Přijímačky nemají být jako play off

Nerovnosti, kterými trpí české základní školství, snižují možnosti řady dětí postoupit do středního vzdělávání. Hokejovou terminologií můžeme říci, že pro část dětí je tak nesmírně obtížné uspět v postupu ze „základní skupiny“ do další fáze jejich životního klání. Některé se o to dokonce ani nepokusí, protože ani doma, ani ve škole, jim nikdo neřekl, že na to mají a že to společně zvládnou. Potřebnou podporu nedostali, nikdo od nich neměl očekávání.

Mnohé děti nemají domácí zázemí pro kvalitní trénink a ne všechny školy jim to dokáží vynahradit. Není jasná politická zakázka směrem ke vzdělávacímu systému, aby snížil nároky na domácí přípravu na základních školách a aby právě pedagogové byli hlavními trenéry, ovšem s podporou dalších profesionálů ze sociálních a jiných služeb. Skončit v základní skupině je v hokeji jen nepříjemné, ale pro vzdělávací (ne)budoucnost dětí je to fatální mezník - tisíce dětí ročně odchází do života s nedostudovanou základní školou.

Mnohé další děti zažijí porážku, když se nedostanou na preferovanou střední školu. Ačkoli měli motivaci a třeba i dobré výsledky, v rámci vyřazovací fáze nestačili na body jiných vrstevníků. Třeba i kvůli neobjektivním kritériím, jako jsou horší známky ze základní školy.

Vzdělávací play off. Plýtváme potenciálem dětí a mladých lidí, jen nevíme, jak velkým.

"Střední školy mají být dostupným vzdělanostním standardem, který připraví děti na život ve složitém měnícím se světě. Vystresovaná realita tisíců dětí v podobě závodů o 90+ bodovou vstupenku, poháněná hrůzou rodičů z neúspěchu, je neudržitelná."

Změny jsou možné

Digitalizace přijímacího řízení ukázala, že změna je možná. Je ale potřeba pokračovat. V první řadě je potřeba změnit strukturu středního školství, která neodpovídá poptávce rodičů ani potřebám moderního světa. Přibývá rodičů s vysokoškolským vzděláním, kteří logicky žádají totéž pro své děti. Mění se potřeby trhu práce, které vyžadují reformu odborného školství a navýšení kapacit

všeobecného vzdělávání. Trendem je prodlužování povinné školní docházky, která by v Česku pomohla právě dětem nejvíce ohroženým neúspěchem. Naprosté většiny dětí by se nijak nedotkla, mnohým by však přinesla jistotu, že jejich kvalifikace neskončí na základní škole.

Střední školy mají být dostupným vzdělanostním standardem, který připraví děti na život ve složitém měnícím se světě. Vystresovaná realita tisíců dětí v podobě závodů o 90+ bodovou vstupenku, poháněná hrůzou rodičů z neúspěchu, je neudržitelná.

Potřebné kroky shrnuje srozumitelně Jana Straková a Daniel Münich v podcastu Člověka v tísní Mimo zorné pole. Stávající zkoušky jsou nespravedlivé, protože je neskládají všechny děti. Řada základních škol se pak těmto dětem nevěnuje ve vyšších ročnících tolik, jako se věnuje dětem, u nichž se předpokládá maturitní studium. Kvůli převisu zájmu musí zkoušky mezi dětmi rozlišovat a proto obsahují obtížné úlohy a chytáky. Příprava na zkoušky je tak pro děti málo užitečná, zároveň ovšem nezbytná. Důsledkem je neetický byznys s přípravou, který vyřazuje ze hry děti, jejichž rodiče na to nemají peníze (jakkoli některé firmy nabízí znevýhodněným dětem podporu zdarma).

Zároveň platí, že samotné testy, skládané v napjaté atmosféře v cizím prostředí, jsou ponejvíce testem psychické odolnosti. V případě škol s vysokým převisem je to v podstatě kolo štěstí, které nicméně maskujeme jako zásluhové - kdo se snaží, tak se přece dostane.

Specificky dětem ze znevýhodněného prostředí se nedaří na této stepplechase překonávat tři překážky: aby se dítě vůbec přihlásilo, aby se přihlásilo správně (aby dítě i rodiče měli správné informace, jak na tom dítě je a jak strategicky vybrat tři možné školy) a aby se na testy dobře připravilo.

Důležitou tezí je, že změna by neměla vést k tomu, že přijímací řízení vymyslíme lépe, ale že ho uděláme méně důležité. Jana Straková s Danielem Münichem nabízí tři kroky k přiblížení se tomuto cíli. Za prvé, vyrovnat nesoulad mezi nabídkou a poptávkou. Za druhé, testy v 9. třídě mají skládat všechny děti a mají měřit užitečné vědomosti a dovednosti, aby i příprava na ně byla užitečná. Za třetí, podávat přihlášky až v okamžiku, kdy se bude vědět, jak na tom děti jsou. Pro nalezení nejspravedlivější školy pak neomezovat počet přihlášek.

"Důležitou tezí je, že změna by neměla vést k tomu, že přijímací řízení vymyslíme lépe, ale že ho uděláme méně důležité."

Mějme vysoká očekávání vůči všem dětem

V letošním roce uspělo z 98 českých i ukrajinských účastníků vzdělávacích programů Člověka v tísní 82 dětí již v prvním kole přijímaček. Z letité zkušenosti vidíme, že i na maturitní obory se mohou, za předpokladu dostatečné podpory, dostat také děti, které pochází z velmi nestandardního prostředí a nad kterými by mnozí „zlomili hůl“. Jsme přesvědčeni, že to je přesně to, co nesmíme dělat. Je to nefér vůči dětem samotným a zároveň i ekonomicky nevýhodné (jak ukazuje např. studie CERGE EI - Vysoké náklady nízkého vzdělání v ČR).

Navržené systémové úpravy, včetně prodloužení povinné školní docházky, společně s dalšími opatřeními, jako je státem garantovaná bezplatná možnost masivního procvičování učiva v rámci přípravy na jednotné přijímací zkoušky, přispějí k více spravedlivému vzdělávacímu systému, který dlouhodobě povede ke vzdělanější a odolnější společnosti.

Tomáš Habart

Autor je vedoucí vzdělávacího programu Varianty společnosti Člověk v tísní.

Poslechněte si podcast o přijímacích zkouškách s Danielem Münichem a Janou Strakovou

Celý díl podcastu Člověka v tísní Mimo zorné pole s Danielem Münichem a Janou Strakovou o přijímacím řízení na české střední školy si můžete pustit na webové stránce Člověka v tísní.

<https://www.clovekvtisni.cz/tomas-habart-udelejme-prijimaci-zkousky-na-stredni-skoly-mene-dulezity-mi-kolo-stesti-neni-ku-prospechu-deti-ani-spolecnosti-12226gp>